

Export van kleipijpen uit België en Frankrijk naar N-Amerika (2)

door Ruud Stam

Frankrijk.

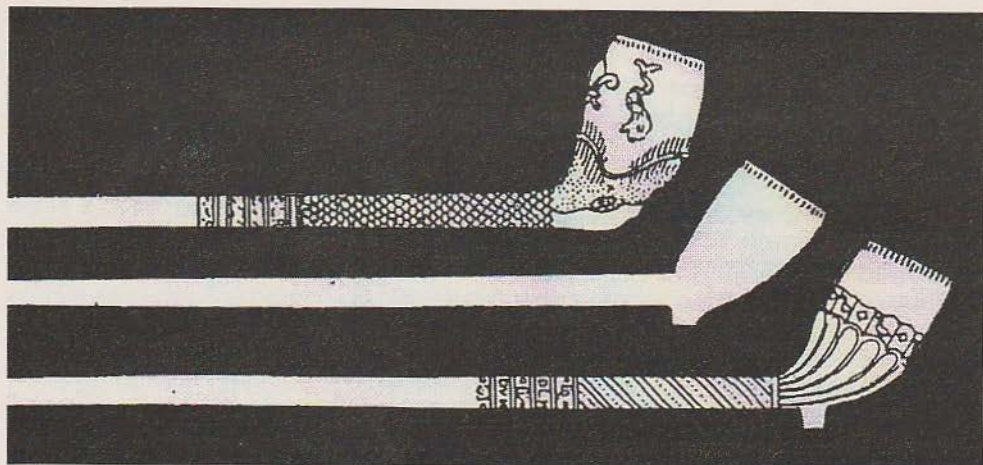
Pas na de doorbraak van de Franse figuratieve pijp halverwege de 19de eeuw gaat Frankrijk als pijpenexporterend land een rol van betekenis vervullen. Vooral in de tweede helft van de 19de eeuw en het eerste begin van de 20ste eeuw zijn Franse pijpen naar Noord-Amerika verscheept. Deze ontwikkeling loopt parallel met de deelname van een aantal Franse pijpenfabrieken aan wereldtentoonstellingen als teken van oriëntatie op de internationale handel. Ook uit de forse aantallen geproduceerde pijpen is duidelijk dat de export een rol van betekenis speelde voor de Franse fabrikanten. Het beeld van de export uit Frankrijk blijft echter erg onvolledig en kan alleen in hoofdlijnen kwalitatief worden geschetst. De weinige statistieken over de Franse kleipijp en export laten zien dat Noord-Amerika een relatief onbelangrijke bestemming was.

In de 17de eeuw worden er nog niet veel pijpen in Frankrijk vervaardigd. Het aantal centra van productie, zover thans bekend, was beperk¹. Een aantal centra, zoals Rouen, Duinkerken², Boulogne-sur-Mer, Desvres, Quimper en Lille lagen aan zee of hadden zodanige verbindingen met de havens van Duinkerken, Roanen en La Rochelle dat verondersteld mag worden dat van hieruit pijpen in de Franse koloniën in Noord-Amerika terechtgekomen zullen zijn. Bewijzen hiervoor ontbreken echter tot op heden.

¹ Raphaël, Pipes: Blz. 62 – 68; Tardy, Poteries, deel II ; A.V., Fabrication, Blz 10; Portus Itius, Boulogne: Blz 305; Féron, Claude: Manufacture: blz. 3 en 4; Tillie, Dunkerque: blz. 71-76.

De productie in Rouen startte rond 1620 met de pijpenmakers Jacques Veron, Jean Crenecher, Gaye Thomas en Jean Gubert. De productie bereikte aan het begin van de 18de eeuw haar hoogtepunt met 400 pijpenmakers. De producten waren van een slechte kwaliteit. Dit veroorzaakte de neergang aan het einde van de 18de eeuw. In Duinkerken startte de productie rond 1640 en eindigde aan het einde van de 18de eeuw. Specialiteit waren de "Guingettes" ofwel rechte pijpen. In de 18de eeuw waren De La Ruelle en later de weduwe Moret de belangrijkste fabrikanten. De producten waren van een goede kwaliteit. Van Boulogne zijn geen pijpenmakers bekend. Zeker is dat er productie was in de 17de eeuw. In het nabijgelegen Desvres startte de productie in het begin van de 17de eeuw en eindigde vermoedelijk rond 1779. In de 17de eeuw waren Pierre Du Pré, Jacques Marcel en César Boulogne werkzaam. In de 18de eeuw de familie Vaset. Uit de havenboeken van Boulogne blijkt dat pijpen uit Desvres werden geëxporteerd. In Quimper startte de productie in 1690 door Jean-Baptiste Bousquet. Tot in de 20ste eeuw zijn daar pijpen geproduceerd. In Lille startte Gaspard Cochon in 1693 met de vervaardiging van pijpen.

² Duinkerken was de derde haven van Frankrijk en de had een grote import van Tabak. Tevens een grote tabaksbewerkende industrie.

afb.1 “guingettes” pijpen uit Duinkerken eind 18^e eeuw

Uit de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw zijn incidentele gegevens over de export naar Noord-Amerika bekend. Er was dus met zekerheid sprake van enige export. Maar ook hier hebben we te maken met een nog zeer versnipperd beeld.

- In de franse koloniën werden in de 18de eeuw hoofdzakelijk Hollandse (Goudse) en Engelse pijpen gebruikt. Voor Louisiana werden de Hollandse pijpen verscheept via La Rochelle. Ook werden van daaruit wat pijpen uit Rouen, Straatsburg, de Languedoc en de Provence verscheept³.
- In Louisburg, op een plaats die tussen 1741 en 1768 in gebruik was, is een pijp gevonden met de wapens van Louis XV en zijn vrouw Maria Leszczyńska en de woorden Manufacture Royale en Dunckerke. Louisburg werd in 1758 door de Engelsen op de Fransen veroverd. De datering van deze pijp is dus vermoedelijk tussen 1741 en 1758⁴. Of hier sprake is van export of dat deze pijp in de persoonlijke bagage van een (hogere) militair meegekomen is naar Louisburg valt niet te achterhalen. Het feit dat ook een pijpensteeltje met Dunckerke erop in Louisburg gevonden is duidt mogelijk wel op enige export.
- In Dieppe (Seine-Maritime) was tussen 1785 en 1811 (vermoedelijk een langer periode) de pijpenmaker Bretel werkzaam. Hij exporteerde zijn beste producten naar Amerika. Hierbij is van belang om aan te geven dat de productie in Dieppe omvangrijk was. Aan het einde van de 18de eeuw waren bij de verschillende pijpenmakerijen in Dieppe 200 arbeiders in dienst. In 1810 nog slechts 40 en in 1838 was de productie geheel gestopt⁵.

³ Walker, Bristol: Blz. 285 –286. Dit moet betrekking hebben op de situatie voor 1763, toen Frankrijk Louisiana verloor als kolonie.

⁴ Walker, Bristol: Blz. 289.

⁵ Walker, Bristol: Blz. 290; Raphaël, Pipe: Blz. 68; Féron, Manufacture; Blz 3 en 4..

- In 1819 schreef de eigenaar van de Fiolet fabriek, Louis-Maximilien Fiolet père: "Fiolet zond vroeger veel pijpen naar de koloniën, maar thans (1819) is dit nagenoeg gestopt⁶.

Het beeld van de Franse export in de 18de en het begin van de 19de eeuw zoals dat uit de bronnen naar voren komt is dus zeer onvolledig. Rond Rouen, Dieppe, St.-Omer en Duinkerken waren in de 18de eeuw meerdere pijpenmakerijen. Van een aantal hiervan zullen pijpen naar de Franse koloniën in Noord-Amerika verscheept zijn. Ook was er export vanuit La Rochelle naar de Franse koloniën in Noord-Amerika van vooral Hollandse en Engelse pijpen en incidenteel ook Franse pijpen.

Een aantal grote ontwikkelingen in de internationale politiek hebben aan het einde van de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw de Franse export naar Amerika gehinderd en er mede toe bijgedragen dat deze vermoedelijk nooit erg omvangrijk geweest kan zijn. Te denken valt onder meer aan het verlies van Frankrijk van haar koloniën Canada en Louisiana in 1763 aan Engeland; de Amerikaanse vrijheidsoorlog (1775-1783) en de Frans Revolutie (1789). Met de komst van Napoleons Continentale Stelsel in 1806 viel de export naar onder andere Noord-Amerika sterk terug, terwijl de export uit Engeland toenam.

Het lijkt erop dat de export naar Noord-Amerika pas weer halverwege de 19de eeuw werkelijk op gang komt. Het zijn dan de grote pijpenfabrieken die naar Amerika exporteren. Ook voor de Franse Pijpenmakers zullen de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) en de daaropvolgende protectionistische maatregelen, in de vorm van hoge invoerrechten, van invloed geweest zijn.

Een aantal grote firma's nam deel aan wereldtentoonstellingen en aan grote internationale exposities. Dit betrof:

- Fiolet (St-Omer) nam deel aan de tentoonstellingen van Londen, 1851 (eervolle vermelding); Londen, 1862; Philadelphia 1876⁷. Voorts wordt vermeld de associatie Hasslauer et Fiolet als deelnemer aan de tentoonstelling in Parijs in 1855 (De status en vorm van deze samenwerking is niet geheel bekend⁸). Uit het jury rapport van de tentoonstelling in 1851 in Londen zijn nog de volgende gegevens te vermelden⁹: Fiolet had 850 werknemers; produceerde 200.000 gros pijpen per jaar en gebruikte 7.847 ton klei per jaar. Ondanks de eervolle vermelding is het juryrapport opmerkelijk negatief over de producten van Fiolet die thans gerekend worden tot de mooiste kleipijpen die ooit gemaakt werden: "*For a large assortment of clay pipes exceedingly well-made. The bowls are mostly in the form of heads, some intentionally grotesque, and others intended to represent eminent personages, scarcely less so, on account of the eyes being picked with two dabs of black. These pipes are not*

⁶ Walker, Bristol: Blz. 287.

⁷ Duuren, franse: Blz. 1037 e.v.

⁸ Raphaël, pipe: Blz. 114.

⁹ Anoniem, exhibition: Blz. 672.

remarkable for any of that excellent taste usually displayed by the French." Uit het rapport van de Belgische gedelegeerden uit 1872¹⁰ valt te leren dat: Fiolet 800 arbeiders in dienst heeft, 150 pijpenpersen heeft en per week ca. 1.500 gros produceert. Fiolet heeft 2.600 modellen en exporteert de fijnste soorten naar Amerika. Andere productie cijfers zijn: 1809: 10.000 gros; 1849: 200.000 gros; 1860: 150.000 gros¹¹.

- Duméril-Leurs (St-Omer) nam deel aan de tentoonstellingen van Londen, 1851 (eervolle vermelding); Parijs, 1855 (brons 2de klasse); Londen, 1862¹². In 1851 had Duméril 450 werknemers in dienst; produceerde jaarlijks 100.000 gros pijpen; prijzen variëren van 1 d. per dozijn tot 3d. per stuk (d = penny). Ook over de zeer fraaie producten van Duméril was de jury van 1851 in Londen niet al te positief: *"For a great variety of clay-pipes, such as are used by the working classes, and more particularly by the peasantry, These pipes are more remarkable for their cheapness and very excellent manufacture, than for any beauty of design"* ¹³. Duméril exporteerde naar Amerika en had een handelshuis in New York¹⁴.
- Gambier (Givet) nam deel aan de tentoonstellingen van Parijs, 1855 (medaille 2de klas brons); Philadelphia, 1876; Parijs, 1878; Antwerpen, 1894 (goud)¹⁵. Gambier had in 1868 600 arbeiders in dienst. En produceerde ca 50 miljoen pijpen per jaar. Tussen 1870 en 1880 waren dat nog 460 arbeiders die 365 miljoen pijpen in 10 jaar maakten. In 1909 zijn nog 102 arbeiders in dienst die 3,5 miljoen stuks per jaar produceren en in 1923 is dit gezakt tot 40 medewerkers¹⁶. Gambier exporteerde naar Amerika en had aan het einde van de 19de eeuw een vertegenwoordiger in Californië en een op de Westkust. De export naar Amerika liep zeker tot 1923 door.
- Gisclon nam deel aan de tentoonstellingen van Parijs, 1855 (brons 2de klas) en Londen, 1862¹⁷. De firma had als vertegenwoordiger in New York: M. Oscar H. Lear¹⁸.
- Dutel nam deel aan de tentoonstelling van Parijs in 1855 en behaalde een eervolle vermelding.
- Twee kleine en onbekende fabrieken namen nog aan wereldtentoonstellingen deel: Brac-de la-Perrière (Toury-Lurcy) in Parijs in 1867 en Ristori (handelshuis?) in 1855 in Parijs waar deze een eervolle vermelding ontving¹⁹.

¹⁰ Anoniem, Londres en 1871: Blz. 316-317.

¹¹ Deloffre, pipes: Blz. 55.

¹² Duuren, franse: Blz. 1040.

¹³ Anoniem, exhibition: Blz. 672 – 673.

¹⁴ Deloffre, pipes: Blz. 57.

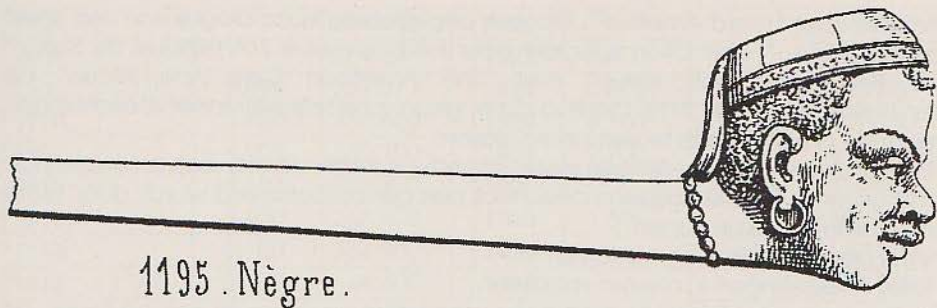
¹⁵ Duuren, franse: Blz 1041-1042.

¹⁶ Raphaël, pipes: Blz. 44.

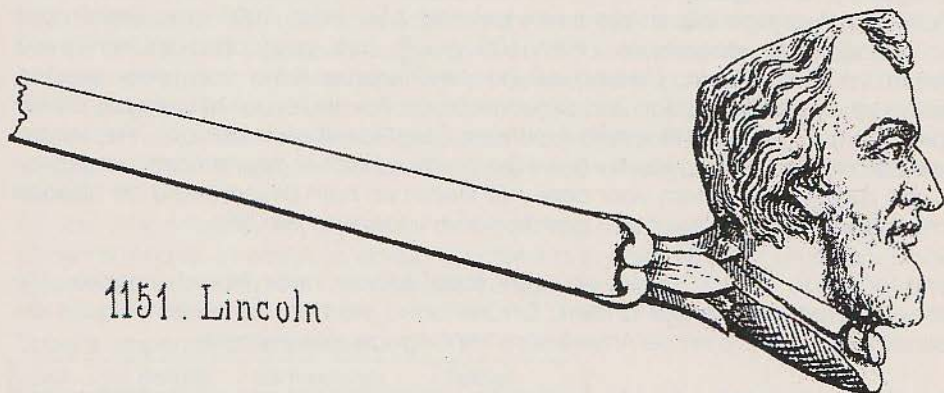
¹⁷ Duuren, franse: Blz. Lille

¹⁸ Raphaël, pipes: Blz. 125.

¹⁹ Duuren, franse: Blz 1058.

1195 . Nègre .

1151 . Lincoln

afb.2 Pijpen van Gambier die aantrekkelijk waren voor de Amerikaanse markt

Hoewel de aantallen geproduceerde pijpen niet rechtstreeks iets zeggen over de export mag duidelijk zijn dat deze aantallen zeker niet alleen op de franse markt af te zetten waren. Export was dus van levensbelang voor de grote pijpenfabrieken in Frankrijk.

Aan het einde van de 19de eeuw en het eerste begin van de 20ste eeuw zien we een verschuiving van de productie in Frankrijk naar het zuiden. Bonnaud (Marseille) en Job Clerc (St. Quintin la Poterie) zijn dan grote firma's. Bonnaud heeft vooral pijpen van rood bakkende klei gemaakt. Het is de vraag of dit type pijp erg geschikt was voor export naar de VS omdat het uiterlijk van deze pijpen moeilijk te associëren was met een luxe uit Europa geïmporteerde kleipijp. Bekend is dat Bonnaud vooral naar Afrika en de koloniën exporteerde maar in de eerste helft van de twintigste eeuw ook naar Amerika.²⁰ Voor de Amerikaanse markt produceerde Bonnaud een type pijp dat op de Amerikaanse shaker leek.

Als Job Clerc in 1885 trouwt met de dochter van een graanhandelaar gaan voor hem de deuren van de internationale handel open en begint hij onder andere te

²⁰ Faveton, Tabac: Blz. 21.

exporteren naar Noord-Amerika²¹. Op een ongedateerde catalogus van Job staat als aanbeveling: "Fabrication spéciale pour les Colonies & L'Amerique du Sud".²² Vanaf 1917 werkt Job samen met "The American Clay Pipe Works" de samenwerking duurt tot 1918. Daarna zijn er geen schriftelijke bronnen beschikbaar. De redenen om de relatie te verbreken waren:

- De tarieven van de Amerikaanse importeur laten slechts een zeer geringe marge over voor de pijpenmaker, wat niet gecompenseerd wordt door grote aantallen bestelde pijpen.
- Veel administratieve rompslomp.
- Extra investeringen in nieuwe modellen.

Bovendien was Job 65 jaar en had geen mannelijke opvolger en zag op tegen de benodigde investeringen.

De aantallen bestelde pijpen zijn zover bekend: Mei 1917 1000 gros; september 1917 1000 gros en december 1917 1600 gros²³. Het gaat allemaal om twee modellen van T.D. pijpen. Daarna wil de Amerikaanse firma van meer soorten modellen uit de catalogus van Job pijpen hebben. Bovendien wil hij speciale pijpen hebben: Op 6 augustus 1918 schrijft American Clay Pipe Works aan Job: "*Het woord France kan op de door u gebruikelijke wijze op de manchet gegraveerd worden..... en ... We kunnen een naam voor deze pijp kiezen en hem bijvoorbeeld de alliantie noemen. Heeft u misschien al een goede naam voor deze pijp.*"²⁴

Bovengenoemde feiten wijzen op een forse export naar Noord-Amerika. De statistieken leren echter wat anders. Onderstaand worden achtereenvolgens de Franse exportgegevens en de Amerikaans importgegevens vermeld.

In de Franse statistiek zijn de exportcijfers van kleipijpen vanaf 1892 apart opgenomen²⁵. Vanaf 1934 tot 1943 ontbreekt elke vermelding van export van kleipijpen. Daarna zijn er weer cijfers beschikbaar maar is er geen export naar Amerika meer vermeld. Voor veel jaren zijn de exporten naar Noord-Amerika niet terug te vinden omdat deze zijn opgenomen onder een (vaak zeer grote) restpost "autres pays". Onderstaand zijn de wel terug te vinden exportcijfers naar de VS en naar Canada vermeld. Verder is voor een aantal jaren de totale export gegeven.

Tabel 2: Export uit Frankrijk in Kg netto.

Jaar	Naar VS	Naar Canada	Totale export	Jaar	Naar VS	Naar Canada	Totale export
1892			502.372	1916		1.800	85.900
1895			369.779	1919	4.400		41.800

²¹ Raphaël, pipes: Blz. 128.

²² Walker, Bristol: Blz. 296.

²³ Als deze pijpen daadwerkelijk geleverd zijn is in de Franse statistiek van een grove onderregistratie sprake.

²⁴ Leclaire, Clerc: blz. 98-99.

²⁵ Tableau Général du Commerce de la France.

1900			294.890	1920			92.100
1905			269.058	1922	3.700		106.400
1907	4.170	2.698	257.411	1923	4.200		135.200
1910		3.800	235.600	1924	8.100		147.100
1911		4.900	239.700	1925	2.700		113.900
1912		14.100	254.700	1926		3.800	119.000
1913		3.400	246.400	1928	1.600		105.000
1914		6.100	157.400	1930		800	60.000
1915	1.500	1.700	44.400	1933			44.200

De Amerikaanse importcijfers laten alleen een uitsplitsing zien in de periode 1865-1867. Daarna zijn tot 1883 totaalcijfers van de import van kleipijpen beschikbaar²⁶. Vanaf 1884 zijn de kleipijpen opgenomen onder de categorie "alle soorten pijpen en rokersartikelen". Vermoedelijk maken de kleipijpen daar minder dan 10% van uit en is het cijfer hier dus niet bruikbaar. Wel zijn deze cijfers sinds 1884 uitgesplitst per land van herkomst. Voor de Belgische en Franse export is daarin geen significante stijging in waar te nemen die op een piek in de uitvoer van kleipijpen zou kunnen wijzen.

Bij de importcijfers in Amerika is voor de kleipijpen duidelijk sprake van onderregistratie. In absolute zin zijn de cijfers dan ook niet echt bruikbaar, maar ze geven wel een beeld van de relatieve verhoudingen.

Tabel 3: Import in VS in Dollars.

Jaar	Uit België	Uit Frankrijk	Totaal
1865	332	2.699	38.121
1866	304	1.214	70.202
1867	519	2.624	218.079

Tabel 4: Totale export VS 1869 – 1883 in Dollars

Jaar	Totaal	Jaar	Totaal	Jaar	Totaal	Jaar	Totaal
1869	102.291	1875	102.650	1879	45.932	1883	68.191
1870	91.504	1876	88.703	1880	51.334		
1871	103.248	1877	66.594	1881	61.247		
1872	104.712	1878	68.739	1882	62.797		

Het aandeel van de Belgische en Franse importen in Noord-Amerika in de periode 1865 tot 1867 is gering. Ook daarna geven, zoals we reeds zagen, de beschikbare cijfers geen aanleiding om te veronderstellen dat de import uit deze landen in Noord-Amerika fors toegenomen zou zijn.

Nu deze cijfers bekend zijn is het goed om nog eens met een andere bril naar de Belgische en Franse productie te kijken. Wat opvalt bij het doorbladeren van

²⁶ Statistics on the Commerce and Navigation of the United States.

catalogi is, dat er zowel in België als in Frankrijk, weinig figurale pijpen speciaal gemaakt zijn voor de Amerikaanse markt.

Een mogelijke oorzaak voor de geringe Amerikaanse belangstelling voor de Belgische en Franse pijp is gelegen in verschillen in smaak. De verfijnde Franse pijp en de uitbundige Belgische pijp sloten vermoedelijk niet aan bij de smaak van een land in opbouw en ontwikkeling waar maar een klein deel van de bevolking echt koopkrachtig was. Europese pijpen waren duur. Dit gold zeker voor de Franse en de betere Belgische pijpen. Bovendien sloot de Amerikaanse smaak meer aan bij die van de Engelsen, Nederlanders en Duitsers. De kosten van transport en de hoge invoerrechten droegen veel bij aan de kosten van het Europese product. De invoerrechten werden als percentage van de waarde berekend en zorgden er dus voor dat de prijsverschillen tussen pijpen uit de verschillende Europese landen na invoer nog groter werden. In de 19de eeuw komt de Nederlandse en Duitse import in de V.S. goed van de grond. Later wordt het Nederlandse product door de pijpen uit het Westerwald vergaand van de Amerikaanse markt verdrongen. De extreme invoerrechten (MC-Kinley Bill) rond 1900 maakte de export van kleipijpen uit alle Europese landen zeer moeilijk. Pas toen in de jaren twintig van de 20ste eeuw de invoertarieven werden verminderd bloeide de Franse export weer iets op.

Samenvattend kan gesteld worden dat het confronteren van kwalitatieve uitspraken over de export met import en exportcijfers uit verschillende landen tot nieuwe inzichten leidt. Het is daarbij wel van belang te bedenken dat deze import en exportcijfers om meerdere redenen niet volledig betrouwbaar zijn²⁷.

²⁷ Horlings, trade: blz. 110-142.

**VERHOOGT UW WINST
VERKOOPT
RIETSTEELPIJPEN**

**Rood, Wit, Zwart en Calcinékleur
VERKOOPPRIJS 10 CENT**

**Fa. P. J. VAN DER WANT Azn. - GOUDA
PIJPENFABRIEKEN**

advertentie uit "De Sigarenwinkelier" 1929